

Những điều cần biết về khủng hoảng Ukraine và cuộc xâm lược của Nga

Bức tranh tóm lược về cuộc khủng hoảng nghiêm trọng nhất của thế giới kể từ khi Liên Xô sụp đổ.

Yên Khắc Chính

Rạng sáng ngày 24/2/2022 theo giờ địa phương, thế giới rúng động khi chứng kiến cuộc tấn công toàn diện của Nga nhắm vào nước láng giềng Ukraine. Chỉ vài phút

sau tuyên bố khai chiến của Tổng thống Nga Vladimir Putin, tiếng nổ vang lên ở hàng loạt địa điểm trên khắp Ukraine.

Bài viết này tổng hợp những thông tin bạn cần biết xung quanh sự kiện này.

Vì sao Nga tấn công Ukraine?

Trong tuyên bố được phát sóng trên truyền hình quốc gia vào ngày 24/2/2022, Putin ra lệnh thực hiện “chiến dịch quân sự đặc biệt” với mục đích “bảo vệ các nạn nhân khỏi chế độ diệt chủng của Kyiv trong tám năm qua”, thực hiện mục tiêu “phi quân sự hóa” (demilitarization) và “phi phát xít hóa” (denazification) nước này, đồng thời buộc những ai đã gây tội ác cho người dân Ukraine cũng như nhân dân Nga “phải đền tội” (bring to justice).

Các lý do từ đâu mà ra?

Các “nạn nhân” mà Putin nói đến là những người dân sống ở các vùng phía Đông của Ukraine, cụ thể là hai tỉnh Donetsk và Luhansk, giáp ranh với Nga. “Tội ác” mà Putin đề cập là cuộc xung đột từ năm 2014 đến nay giữa phe ly khai tại khu vực trên, được sự giúp sức của quân đội Nga, và quân chính phủ Ukraine. Trước đó, vào cuối tháng 2/2014, quân đội Nga bất ngờ chiếm lấy bán đảo Crimea nằm ở phía Nam của Ukraine, và nhanh chóng sáp nhập khu vực này vào lãnh thổ Nga, bất chấp sự phản đối của cộng đồng quốc tế.

Các sự kiện này xảy ra sau khi phong trào biểu tình Euromaidan tại Ukraine lật đổ chính phủ thân Nga của tổng thống Viktor Yanukovich vào tháng 2/2014. Nga xem sự kiện này là một “cuộc đảo chính” (coup d’etat) được phương Tây bảo trợ, và gọi chính quyền mới của Ukraine là một “nhóm quân phát xít” (fascist junta).

Bản đồ Ukraine – Nga. Ảnh: Washington Post.

Kể từ khi trở thành một quốc gia độc lập vào năm 1991, chính trường Ukraine thường xuyên chia rẽ và biến động. Người dân ở phía Đông và phía Tây có lập trường khác biệt về nhiều vấn đề, trong đó có chính sách ngoại giao của đất nước. Một bên ủng hộ việc ngả về nước Nga, bên còn lại muốn hướng ra các quốc gia Tây Âu. Điển hình như trong cuộc bầu cử tổng thống năm 2004, hơn 90% cử tri ở các khu vực phía Tây bỏ phiếu cho Viktor Yushchenko, ứng viên thân phương Tây; ngược lại, 90% cử tri ở khu vực phía Đông bỏ phiếu cho Viktor Yanukovich, ứng viên thân Nga. Những mâu thuẫn không được giải quyết từ tình trạng phân cực này là hệ quả dẫn đến các cuộc xung đột nội bộ của Ukraine.

Theo báo cáo của Liên Hiệp Quốc, từ năm 2014 đến 2021, cuộc xung đột tại miền Đông Ukraine đã cướp đi 14.000 sinh mạng, trong đó có hơn 3.000 thường dân.

Putin nhiều lần khẳng định quân đội Ukraine thực hiện các hành vi “diệt chủng” (genocide) tại khu vực miền Đông nước này mà không đưa ra bằng chứng nào.

Việc một số nhóm quân sự cực hữu (far right) tham gia vào lực lượng quân chính phủ trong cuộc nội chiến ở Ukraine tạo lý do cho Nga gọi đây là “đội quân phát xít”. Tuy nhiên, không có bằng chứng cho thấy chính quyền của Ukraine là một chính quyền cực hữu hay phát xít. Trong cuộc bầu cử vào năm 2019, liên minh chính trị của các nhóm cực hữu chỉ nhận được 2% phiếu bầu.] Mặt khác, tổng thống hiện thời của Ukraine, Volodymyr Zelensky, là một người gốc Do Thái (Jewish). Người thân của ông là nạn nhân và từng chiến đấu chống lại quân phát xít Đức.

Một cuộc đàm phán giữa Nga và Ukraine do Pháp và Đức chủ trì tại Điện Elysee (Paris) vào tháng 12/2019. Ảnh: AFP.

Lý do thật sự cho việc xâm lược Ukraine là gì?

Nhiều ý kiến nhận định lý do thật sự Putin quyết định xâm lược Ukraine là vì nước này ngày càng có xu hướng thân phương Tây, đặc biệt là quyết tâm gia nhập NATO (Tổ chức Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương), một liên minh quân sự giữa Mỹ và các nước châu Âu được lập ra năm 1949. Bản thân Putin nhiều lần khẳng định việc Ukraine gia nhập

NATO là “lằn ranh đỏ” (red line) mà nếu xảy ra, Nga sẽ “có hành động mạnh”.

Lập trường của Nga là nếu quốc gia láng giềng Ukraine trở thành một phần của NATO, tổ chức này sẽ có thể triển khai quân đội và vũ khí ở ngay sát Nga, đe dọa trực tiếp đến an ninh của nước này.

Trong khi đó, việc trở thành thành viên của NATO có ý nghĩa quan trọng với Ukraine khi tổ chức này có điều khoản về “phòng thủ tập thể” (collective defence) – nếu một nước thành viên bị tấn công, tất cả các quốc gia thành viên khác đều có nghĩa vụ bảo vệ. Nhiều quốc gia Đông Âu, trước kia nằm trong sự kiểm soát của Liên Xô, đã gia nhập NATO.

Ukraine (cùng với Georgia) xin gia nhập NATO từ năm 2008 nhưng bị các nước thành viên từ chối do vấp phải sự phản đối của Nga. Các thành viên NATO khi đó hứa hẹn sẽ cho nước này gia nhập nhưng không đưa ra mốc thời gian cụ thể. Vào năm 2019, Ukraine tu chính Hiến pháp, thêm vào mục tiêu chiến lược là trở thành thành viên của NATO và EU (Liên minh Châu Âu). Quyết tâm của Ukraine thoát khỏi vòng ảnh hưởng của Nga là điều khó chấp nhận đối với Putin. Trong mắt ông, Ukraine luôn là một phần lãnh thổ lịch sử của Nga. Điều này được Putin khẳng định trong bài phát biểu vào ngày 21/2/2022, vài ngày trước khi ông ra lệnh xâm lược Ukraine. Trước đó, vào năm 2008, Putin đã từng gọi Ukraine là “một quốc gia không có thật” (artificial country).

Nga chuẩn bị cho cuộc xâm lược như thế nào?

Vào tháng 11/2021, các hình ảnh vệ tinh cho thấy Nga huy động một lượng lớn quân đội ở khu vực biên giới giáp Ukraine, với 100.000 quân cùng xe tăng và vũ khí. [21] Trước sự lo ngại của Ukraine và các nước phương Tây, Nga nhiều lần phủ định ý định tấn công, khẳng định đây chỉ là đợt diễn tập quân sự. Trong các tháng tiếp theo, số lượng quân đội Nga ở khu vực biên giới tiếp tục tăng lên. Đến giữa tháng 2/2022, con số này lên đến 190.000 người.

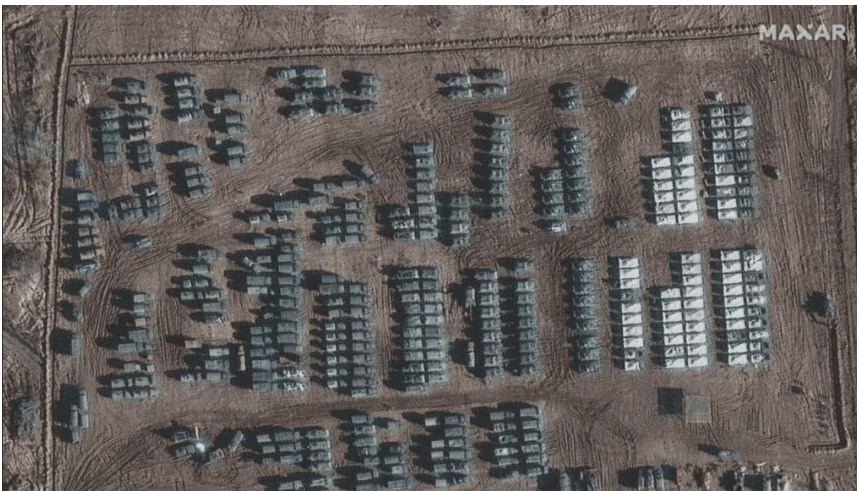
Trong thời gian đó, hàng loạt các nỗ lực ngoại giao đã diễn ra – các cuộc điện đàm liên tục giữa Mỹ và Nga, các lãnh đạo Pháp và Đức trực tiếp đến Moscow và Kyiv để tháo gỡ căng thẳng.] Nga tuyên bố luôn theo đuổi giải pháp ngoại giao cho cuộc khủng hoảng. Vào ngày 15/2/2022, nước này cho biết đã rút một phần quân lính “tập trận” ở biên giới về lại căn cứ.

Chính quyền Mỹ và các nước phương Tây liên tục cảnh báo về nguy cơ Nga có thể tấn công xâm lược Ukraine vào bất kỳ lúc nào. Chính quyền Kyiv tuy cảnh giác nhưng lại cho rằng nguy cơ Nga xâm lược toàn diện là thấp.

Where Russia's troops are positioned

Permanently stationed and newly arrived units

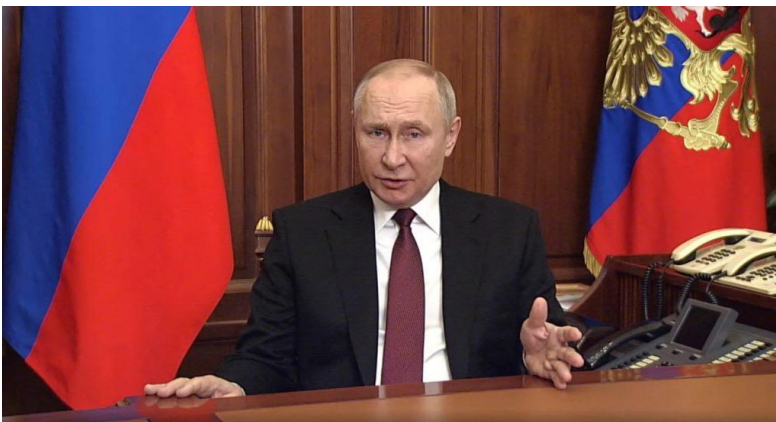
■ Newly arrived units (numbers unconfirmed)

Ảnh vệ tinh ngày 1/11/2021 cho thấy các sư đoàn Nga tập kết gần biên giới với Ukraine. Ảnh: VOA News. Bản đồ các địa điểm đóng quân của Nga xung quanh Ukraine do BBC công bố ngày 26/1/2022. Ảnh: BBC News.

Ngày 18/2/2022, lực lượng ly khai kiểm soát hai tỉnh Donetsk và Luhansk ở khu vực phía Đông của Ukraine bất ngờ thông báo sơ tán hàng trăm ngàn người về phía lãnh thổ của Nga, với lý do chính quyền Kyiv sắp tấn công khu vực này. Chính quyền Ukraine phủ nhận cáo buộc. Nga tuyên bố cung cấp chỗ ở và lương thực cho những người di tản.

Ba ngày sau, 21/2/2022, Putin ra quyết định công nhận hai nhà nước tự xưng tại Donetsk và Luhansk. Sau đó, ông ra lệnh cho quân đội Nga đưa quân vào khu vực này của Ukraine để “gìn giữ hòa bình”. Khi phương Tây còn đang tính toán để trừng phạt hành động này của Nga, rạng sáng ngày 24/2/2022, Putin phát lệnh tấn công toàn diện trên khắp lãnh thổ Ukraine, mở màn là các cuộc không kích và theo sau là lực lượng bộ binh tiến vào từ phía Đông, phía Nam và phía Bắc Ukraine (từ lãnh thổ của Belarus).

Hình ảnh từ băng ghi hình Tổng thống Nga Vladimir Putin tuyên bố chiến tranh với Ukraine, được phát ngày 24/2/2022. Một khu vực ở thủ đô Kyiv bị bom Nga tàn phá. Ảnh: POLITICO.

Mục tiêu của cuộc xâm lược là gì?

Bất chấp chiến dịch tấn công toàn diện, Putin phủ định ý đồ chiếm đóng Ukraine. Nhiều nhà quan sát nhận định mục tiêu của Putin là thay đổi chế độ hiện tại ở Ukraine, dựng lên một chính phủ mới thân Nga, đưa nước này quay trở lại thành một vệ tinh xoay quanh Nga như thời Xô Viết.

Tình báo Mỹ cho biết họ có thông tin về việc Nga đã lập sẵn một danh sách những nhân vật tại Ukraine “để giết hoặc gửi đến trại tập trung” sau khi chiếm đóng.

Phản ứng của quốc tế ra sao?

Hầu hết các nước đều lên án Nga ngang nhiên tấn công xâm lược một quốc gia có chủ quyền.

- Tổng thư ký Liên Hiệp Quốc Antonio Guterres kêu gọi Nga “ngừng đưa quân tấn công Ukraine, cho hòa bình một cơ hội”.
- Mỹ, Anh, Liên minh Châu Âu và các nước đồng minh đã đồng loạt áp đặt các lệnh trừng phạt kinh tế lên Nga.
- Một số ít quốc gia như Venezuela, Nicaragua, Cuba và Syria ủng hộ lập trường của Nga.
- Còn Trung Quốc từ chối gọi cuộc tấn công của Nga vào Ukraine là “xâm lược” (invasion). Nước này đổ lỗi cho Mỹ và phương Tây đã châm ngòi kích động cho cuộc chiến.
- Chính quyền Việt Nam cũng không dùng từ “xâm lược” hay lên án cuộc tấn công của Nga. Vào ngày 25/2/2022, khi được hỏi về phản ứng của Việt Nam, người phát ngôn Bộ Ngoại giao bày tỏ “Việt Nam hết sức quan ngại trước tình hình xung đột vũ trang ở Ukraine” và “kêu gọi các bên liên quan kiềm chế”.

Người phát ngôn Bộ Ngoại giao Lê Thị Thu Hằng không gọi hành vi của Nga là “xâm lược”. Ảnh: TTXVN.

Trong khi đó, hàng ngàn người dân Nga đã biểu tình trong nước để phản đối quyết định xâm lược Ukraine, bất chấp cảnh cáo của Moscow rằng tất cả những ai tham gia biểu tình phản chiến đều sẽ bị bắt giữ.

Ảnh hưởng của cuộc chiến này?

Nhiều ý kiến lo ngại đây có thể là sự kiện châm ngòi cho một cuộc chiến tranh thế giới mới. Tổng thống Ukraine so sánh việc

Nga xâm lược với việc phát xít Đức tấn công châu Âu trong Thế Chiến II, kêu gọi các biện pháp trừng phạt mạnh mẽ dành cho Nga. Tuy nhiên, Nga là nhà cung cấp khí đốt lớn nhất cho châu Âu. Các biện pháp cấm vận Nga, bao gồm việc Đức tạm dừng phê chuẩn đường ống dẫn khí đốt Nord Stream 2 từ Nga đến nước này, có thể khiến nguồn cung năng lượng của châu Âu gặp nhiều khó khăn. Ngoài ra, Nga còn là một trong những nước xuất khẩu bột mì lớn nhất thế giới.

Trong một diễn biến khác, khi phương Tây đồng loạt áp đặt các biện pháp trừng phạt lên Nga, Trung Quốc lại mở rộng cửa để đón nhận các sản phẩm chủ lực của nước này, bao gồm bột mì và khí đốt. Với thị trường khổng lồ, Trung Quốc có thể giúp Nga hạn chế rất nhiều thiệt hại từ các biện pháp cấm vận của phương Tây.

Việc Nga tấn công Ukraine khiến nhiều người lo ngại Trung Quốc có thể hành xử tương tự với Đài Loan, quốc gia độc lập mà Bắc Kinh luôn xem là một phần “lãnh thổ lịch sử” của mình. Ngoài ra, giáo sư Carlyle Thayer cũng nhận định Việt Nam có thể chịu ảnh hưởng gián tiếp về kinh tế từ cuộc chiến và có thể sẽ phải nhượng bộ Trung Quốc về vấn đề Biển Đông.

Yên Khắc Chính